

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Rozbor vybraných pověstí Aloise Jiráska a problematika jejich ilustrací

Vypracovala: Alena Šindelářová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této bakalářské práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Alena Šindelářová

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit své poděkování panu prof. PhDr. Miloši Zelenkovi, DrSc. za cenné rady, konzultace a vypůjčení těžce sehnatelné publikace. Dále mé poděkování patří grafičce a knižní ilustrátorce Vlastě Dyrynkové za konzultaci k mé praktické části. Nesmím zapomenout poděkovat své rodině, která mě při realizaci práce zastala v péči o mé koně a mému staršímu bratrovi za rady a pomoc ohledně celé práce. V neposlední řadě musím vyjádřit svůj dík také kamarádkám za pomoc při shánění některých publikací a rady při praktické tvorbě.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vybranými literárními pověstmi ze souboru Staré pověsti české zpracovanými Aloisem Jiráskem, které prvně vyšly v roce 1894. Dále porovnává ilustrace od Věnceslava Černého, Antonína Procházky, Jiřího Trnky a hlavně Mikoláše Alše. Zároveň bakalářská práce stručně nastiňuje Jiráskův život a dílo. Teoretická část je doplněna také částí praktickou, jež obsahuje vlastní výtvarné přetvoření vybrané pověsti dle inspirace Mikolášem Alšem.

Klíčová slova: pověsti, Staré pověsti české, Alois Jirásek, knižní ilustrace, ilustrace, Mikoláš Aleš

Abstract

This bachelor thesis deals with selected literary tales from the collection of Ancient Bohemian Legends compiled by Alois Jirásek, first published in 1894. It also compares illustrations by Věnceslav Černý, Antonín Procházka, Jiří Trnka and especially Mikoláš Aleš. At the same time, the thesis briefly outlines Jirásek's life and work. The theoretical part is complemented by a practical part, which includes the artistic reinterpretation of the selected legend according to the inspiration of Mikoláš Aleš.

Keywords: legends, Ancient Bohemian Legends, Alois Jirásek, book illustration, illustration, Mikoláš Aleš

Obsah

Úvod	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Vztah ilustrace a slovesného umění	10
1.1 Tradice ilustrace	13
1.2 Funkce ilustrace	14
2 Přátelství Aloise Jiráska a Mikoláše Alše	17
2.1 O životě Aloise Jiráska	19
2.1.1 Jiráskův zájem o výtvarné umění	24
2.2 O životě Mikoláše Alše	25
3 Staré pověsti české	29
3.1 Obsah knihy.....	31
3.2 Ilustrátoři.....	32
3.2.1 Věnceslav Černý	33
3.2.2 Antonín Procházka	34
3.2.3 Mikoláš Aleš	34
3.2.4 Jiří Trnka	36
3.3 O Křesomyslu a Horymírovi.....	38
3.3.1 Děj pověsti.....	38
3.3.2 Porovnání s Hájkovou kronikou	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 Vlastní tvorba ilustrace	41
4.1 Inspirace	41
4.2 Technika a materiál	41
4.3 Postup tvorby	42
Závěr	43

Seznam použité literatury	44
Seznam příloh	47
Přílohy I. Obrázkový materiál k teoretické části	48
Přílohy II. Tvorba vlastních ilustrací	54
Zdroje příloh	60
Přílohy I	60
Přílohy II	61

Úvod

Pověst je původem kratší útvar folklorní epiky. Prvotní formou existence pověsti bylo pouze ústní předání. Podstatou pověsti jako žánru je, vzhledem k líčeným událostem, její vznik až s odstupem času.¹ Každá pověst je vázaná ke konkrétnímu místu či postavě, ale mohou v ní vystupovat i fantastické bytosti, od bezhlavých jezdců po mrtvoly. Právě morbidnost a vázanost k místu či postavě jsou zásadním rozdílem mezi pověstí a pohádkou, která směřuje k optimismu. Pověsti se také vztahují k různým hradům, skalám, zaniklým rodům, památným místům, vysvětlují vznik nějakého jména či erbu. Velmi blízko k pověsti má legenda, vyprávění s látkou z náboženského podání, upoutané taktéž ke konkrétní postavě či události.²

Bakalářská práce s názvem *Rozbor vybraných pověstí Aloise Jiráska a problematika jejich ilustrací* se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část představuje vztah mezi ilustrací a slovesným uměním, dále autora knihy, její ilustrátory a obsah. Praktická část představuje vlastní tvorbu jedné z vybraných pověstí.

Cílem práce je nastínit vztah mezi literárním dílem a ilustrací, jež spolu vzájemně souvisí, dále prezentovat čtenářovi vývoj ilustrace v dějinách písemnictví a všeobecné funkce ilustrace v knihách pro děti. Také představuje nejen samotného autora *Starých pověstí českých*, ale i ilustrátory, kteří knize dodali originální a působivý ilustrační doprovod. Nejvíce je zde zastoupen ilustrátor Míkoláš Aleš, který se s Aloisem Jiráskem přátelil již od školních let a byl pro něj jak životním přítelem, tak drahocenným ilustrátorem mnoha publikací.

Dále je pouze stručně nastíněn děj knihy, neboť záměrem práce není podat přesný rozbor jednotlivých kapitol. Vybraná pověst *O Křesomyslu a Horymírovi* je představena detailněji, jelikož souvisí s praktickou částí práce.

Pro praktickou část je představena tvorba vlastní ilustrace vybrané pověsti. Inspirací byli ilustrátoři této knihy, avšak nová ilustrace byla obohacena o vlastní

¹ KOUDELKOVÁ, Eva. *Historická pověst folklorní a beletrizovaná*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 149-150.

² HRABÁK, Josef. *Řeč písemnictví*. Praha: Horizont, 1986, s. 211-212.

fantazii. Kapitola obsahuje veškerý popis tvorby, zvolenou techniku, materiál i inspirační zdroje.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Vztah ilustrace a slovesného umění

Různé druhy umění mají svůj individuální vývoj, s různým tempem a rozdílnou vnitřní strukturou.³ Vztah literatury k výtvarnému umění otevírá zcela zvláštní problematiku. Zároveň odhaluje v literatuře narážky na výtvarné umění a její přímé inspirace ve výtvarnictví. Charakteristické jsou popisy uměleckých děl, zaznamenané již v homérském eposu. V pozdní antice se zabývali dvojím zobrazením, a to napodobením rukou a obrazností. Ta je hlavním pramenem umění, ale musí k ní přistupovat i technická dovednost. Přímý vliv výtvarnictví na literaturu se projevil v popisném básnictví, oblíbeném zvláště v 18. století. Přenášení námětů vhodných pro výtvarnictví do literární formy, zejména přírody, bylo ovlivněno latinským básníkem Horatiem a jeho myšlenkou, že poezie je jako malba. V básnictví i malbě je třeba posuzovat každé dílo podle jeho žánru.⁴

Nejnápadnější podobnost v kulturní tvorbě určitých epoch lze pozorovat ve výtvarnictví různých národů. Termíny z výtvarné oblasti bývají přenášeny na jevy literárního života. Mluví a píše se například o gotické literatuře, impresionismu a manýrismu v literatuře a podobně. Avšak „mezinárodní“ charakter je u výtvarného umění, převážně pokud se jedná o architekturu, determinován jinými činiteli než je tomu u literatury. Architektonická díla mohou na mezinárodní publikum působit bezprostředněji než slovesné projevy, neboť nepředpokládají znalost národního jazyka. Z tohoto hlediska mají již předem určité rysy umožňující jejich mezinárodní charakter i ohlas. Šíření výtvarných děl v různých prostředích má však stejný sociální podklad jako šíření děl literárních. Shody v architektuře a malířství často vyplývají z módy, kdy jsou povoláni cizí umělci, a naopak ti domácí studují v cizině. Takto vzniklo například velice originální české baroko. Pokud by však domácí prostředí nebylo připraveno na novou módu, ta by se nemohla uchytit. Jak ale ukazuje svébytná recepce renesančního stavitelství v měšťanském prostředí a barokního výtvarného umění ve vesnicích, domácí prostředí si dovede přizpůsobit i cizí prvky.

³ GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 109.

⁴ HRABÁK, Josef. *Řeč písemnictví*. Praha: Horizont, 1986, s. 230-233.

Literární projevy s jinými druhy umění spojují společensky podmíněné prvky. Jde o umělecký odraz jedné sociální skutečnosti. Literární komparatistika by tak měla být chápána i v širších kontextech a následně rozšířena do oblasti všech druhů umění. Poté by její úkol znamenal i zkoumání vzájemných vztahů mezi literaturou, malířstvím, sochařstvím, architekturou, hudbou, filmem a dalšími druhy umění, mezi nimiž vznikají vzájemné vztahy.⁵ Z literárního hlediska se jedná především o prolínání obrazu se slovem. Jako příklad lze uvést báseň doplněnou o obrazy, velice oblíbenou v baroku a v současnosti aktualizovanou futurismem. Známe jsou *Kaligramy* Guillaumea Apollinaire⁶. Z druhé strany sem spadají také texty na obrazech, které jsou do obrazu přímo vkomponovány, což je typické pro středověké umění. V současnosti k nim mají blízko obrázkové seriály a komiksy, v kterých jsou obrázky doprovázeny kratšími texty a výroky postav zaznamenaných v bublinách vycházejících z jejich úst. Oblíbené jsou především na Západě.⁷

Důležitou roli pro literární komparatistiku hrají rovněž poukazy na analogické jevy literatury a jiných umění. Například Vančurovo *Rozmarné léto* nebo začátky bratří Čapků se uváděly v souvislosti s kubismem.

O harmonii veškerých druhů umění usiloval klasicismus, avšak tato snaha nebyla rozvinuta a hierarchie pozůstala. Harmonií však není myšleno, že by veškeré umělecké projevy byly v jedné rovině a ztratily nadřazenost či podřazenost k sobě navzájem. A to je důvodem, proč klasicismus odlišil „vysoké“ literární žánry od „nízkých“, stavěl mezi ně silné hranice a svazoval je pevnými pravidly.

Za zmínku zde stojí autoři, kteří se mimo literatury věnovali i jinému umění. Mnohostranní autoři byli charakterističtí převážně pro renesanci, například slavný malíř a vědec Leonardo da Vinci.⁸ Jedním z našich spisovatelů a zároveň i malířů byl Josef Čapek. Někteří autoři se jiným uměleckým projevem mimo literatury zabývali pouze okrajově. V této souvislosti je zajímavé porovnání Máchových slovesných popisek s náčrtky hradů, jenž navštěvoval.

⁵ HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 174-175.

⁶ Guillaume Apollinaire (1880-1918) byl francouzský básník, prozaik a dramatik polského původu. Patřil mezi zakladatele moderní francouzské poezie a propagátory avantgardy v umění. Nejznámějším jeho dílem jsou *Kaligramy* – obrázkové verše.

⁷ HRABÁK, Josef. *Řeč písemnictví*. Praha: Horizont, 1986, s. 233.

⁸ HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 176.

Volnější vztahy výtvarnictví k literatuře představují ozdobné dekorace. Secese si oblíbila vysoce pnoucí květiny na tenkém stonku, jako například kosatce, vlčí máky a svlačce. I v současné literární tvorbě lze nalézt množství těchto dekorací. Nejen u autorů symbolistického okruhu, kteří měli k secesi blízko, ale objevují se také u Vrchlického nebo Machara. Srovnání dobových dekorací u autorů odlišných směrů názorně ukazuje proměnlivost téhož prvku v různých kontextech.⁹

Studiem literatury, opírající se o studium výtvarného umění, se zabýval D. S. Lichačev. Rozvinul jej ve spise *Čelovek v literature drevnej Rusi* (1959), jehož pozorovacími cíli byly čas a způsob vstupování problémů lidské psychiky do literatury a výtvarného umění v 11. až 17. století.¹⁰

Claudio Guillén se ve své knize *Mezi jednotou a růzností* v kapitole *Malířství, literatura, hudba* zabývá dvěma otázkami. Zaprvé, zda vede interdisciplinární bádání ke kritice a dějinám literatury. Čili zda vyústí studium vztahů mezi literaturou a dalšími druhy umění do literární komparatistiky ve vlastním slova smyslu a včlenění se do ní. Podle Claudia Guilléna v některých případech ano, aniž by byla pozměněna oblast kompetence. Některé malířské motivy podnítily stránky jedinečných literárních celků. Vitraje v kostele, dlažba v ulici, šálek čaje či květiny. To vše je uměním. Například vypravěč v druhém díle románu *Don Quijot* v kapitole o Dřevočepovi Dona Quijota přirovnává k výtvarnému obrazu: „vypadal opravdu jako namalovaná či vytkaná postava z flanderského čalounu představujícího římský triumfální pochod“. Právě v této knize je velice spjata umělecká invence s běžnými věcmi každodennosti.¹¹

Pokud se podíváme na básnickou sbírku *Cántito* Jorgeho Guilléna (1950), objevuje se zde malířství a hudba. Pták a socha, vzduch a malířství sdílejí stejný životní cyklus, bez rozlišování skutečností. Dále pak podivuhodné básně Rafaela Albertiho či malby Pabla Picassa reflektující určité životní zkušenosti a vkus, jež znamenaly kritický postoj nebo osobní odlišení. Naprosto zřejmé je to u reflexe umění, jako je reflexe Diderota a Stendhala, v úvahách, denících nebo glosách. V textech o Goyovi, které jsou pouze momenty v dějinách jeho recepce, nebo v práci Malrauxe, která je i literaturou, nacházíme popis viditelného artefaktu. Ten vychází z vnímání

⁹ HRABÁK, Josef. *Řeč písemnictví*. Praha: Horizont, 1986, s. 234.

¹⁰ HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 178-179.

¹¹ GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 103-104.

sochy, obrazu, předmětu vytvořeného člověkem, od Achillova štítu u Homéra až po současné užívání tohoto prostředku, například v dílech Miroslava Krleži.

I takové výtvarné krajinářství je starší než básnictví. Intenzivním krajinářem naší doby je Josep Pla, obdivovatel Santiaga Rusiñola, který se vášnivě díval, viděl a psal. V deníku *Quadern gris* uvádí, že velké evropské město je křižovatkou způsobů bytí ve světě a uměleckých stylů, které inspirují k tvorbě nových děl.

Jako druhou otázku Claudio Guillén ve své knize *Mezi jednotou a růzností* položil, zda srovnávání různých druhů umění nebo uměleckých děl tvoří vlastní specifické pole bádání. Zcela běžné je popisovat jedno umělecké dílo pomocí pojmů odpovídajícím jinému umění. Tak se objevují perspektivy u Cervantese, šerosvit u Zoly či lyričnosti u Vermeera. Již v antice se mluvilo o rétorických barvách. Estetika se již nezabývá pouze tím, co je umění, ale co jsou různé druhy umění, jak se vzájemně liší, jaké jsou jejich společné dimenze, jejich roviny a strukturální neslučitelnost.¹²

1.1 Tradice ilustrace

Ilustrace jsou typickým projevem vzájemného sblížování literatury s jinými uměleckými druhy, které se k literatuře přidružují, ale zároveň v nich slovo nehraje roli. V jejich pozadí sice musí existovat slovesný projev, jinak by ztratily svou funkčnost, avšak do jisté míry jsou schopny samostatné existence.

Popisy uměleckých děl v literatuře jsou charakteristické pro vztah mezi literaturou a výtvarným uměním. Jako typický příklad ovlivňování výtvarného umění literaturou je možno uvést sochařské a malířské ztvárňování literárních motivů. Příznačné jsou obrazy a sochy s mytologickými náměty, obrazy s legendární tematikou nebo středověké „bible chudých“. Dalším příkladem jsou již uvedené ilustrace, které by se měly soustředěně studovat. Totéž dílo, ilustrované v různých dobách umělci z různých národních kultur, můžeme označit za zvláště poučné. A to nejen proto, že rozdíly v chápání ilustrátorů umožní odhalit různé dobové interpretace a čtenářské realizace téhož díla.¹³

¹² GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 104-107.

¹³ HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 175-176.

Vzhledem k tomu, že nám smysl díla, zejména u literatury starší datace, často uniká, je studium ilustrace velmi cenným doplňkem četby. Příkladem vzájemného ovlivnění textu a obrazu je *Jenský kodex* z přelomu 15. a 16. století. Obrázky středověkých rukopisů pak představují volnější vztah k textu než moderní ilustrace a jsou důležité pro porozumění jinak těžko pochopitelné dobové symboliky.¹⁴

Ilustrovaná kniha, od počátků knihtisku až po dnešní dobu, bývá interpretací pozdější než zveřejnění původního díla. Jde o četbu, metatext a krásnou juxtapozici, k níž je zapotřebí nejznamenitějších umění, od papíru po písmo a sazbu.¹⁵

1.2 Funkce ilustrace

Dříve byla ilustrační funkce pojatá pouze jednostranně. V dnešní době ilustrace nabývá široké škály funkcí. Situace uplatnění a působení ilustrace je do určité míry složitější než její tvůrčí proces samotný. Nositelem činnosti je dítě a činitelé organizující jeho výchovu.

Za základní princip zkoumání je považována funkční závislost ilustrace na literárním žánru a námětu. Nové teorie proti tomu postavily princip přeměny a křížení základních tvořivých principů pro literární i výtvarný proces. Díky tomu se objevuje humoristická ilustrace v pohádce i historickém námětu.

První funkcí ilustrace je poznávací neboli noetická funkce, možno ji označovat až za názorně didaktickou. Neuplatňovala se vždy naléhavě a jednostranně, ani neměla sama o sobě stejný obsah. V historických dílech Mikoláše Alše, podobně jako u Adolfa Kašpara, šlo o vzácnou syntézu s vlastní uměleckou funkcí, což odpovídalo celému období hnutí za uměleckou výchovu. U této funkce lze vyzorovat jakési rozdvojení. Buď směřuje k poznávání okolního světa, nebo doprovází umělecký text a omezuje se na jeho názorný doprovod.

S poznávací funkcí blíže souvisí funkce mravně a sociálně výchovná. Jejich rozdíl je pouze v dnešním splynutí s esteticko-uměleckou funkcí a v nárocích kladených na jejich uplatnění ve výchově a vzdělání. Mravně výchovná funkce se výrazněji dotýká

¹⁴ HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 175-176.

¹⁵ GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 110.

citového života dětí a hůře se výtvarnými prostředky zobrazuje. Například dobro a zlo se vyjadřuje v obrazu postav a charakteru činností a snaží se tím samým způsobem jedno zaujmout a zároveň k druhému vzbudit odpor. V české ilustraci tato funkce vždy souvisela s výchovou národního povědomí a hrdostí. Od německých ilustrací jde tento vývoj až k vrcholům ilustrace v dílech Mikoláše Alše a vede do konvenčnějších a úpadkových ilustračních projevů ve 20. a 30. letech.

Umělecká či umělecko-estetická funkce byla nastolena v evropských zemích *Hnutím za uměleckou výchovu*. Zároveň podnítilo teoretickou a výzkumnou činnost, přineslo zvýraznění aktivní a receptivní stránky umělecké výchovy a také její rozdělení na výchovu uměním a výchovu k umění. Teprve nedávno dospělo odlišení umělecké a estetické výchovy k přesnějšímu rozlišení prostředků a cílů. Ilustrace pro děti by měla dítě uvést do výtvarného umění a pomoci mu pochopit jeho podstatu, měla by jej seznámit s velkými zjevy ilustračního a grafického umění. Zároveň by měla podněcovat zájem dítěte o nové poznatky v umění i ve světě a ukazovat specifickou cestu k pronikání do obsahů masmédií.

Relativně nejširší funkcí je směřování k rozvoji dětské osobnosti. Základním předpokladem je systematická výchovná činnost s ilustrací pro děti.¹⁶ Pro dítě je důležitý vztah, který si k určitým postavám vytvoří. Z vyjadřovacích prostředků lze u dětí vypořádat jejich vnitřní prožívání.¹⁷

Z principu ekvivalence slova a ilustrace v dětské knize, z jejich komunikace, syntézy a vzájemné integrace vychází skupina funkcí ilustrace pro děti. Jejich zaměření je odlišné a pestřejší. Procesuální motivace zařadila úlohu ilustrace jako korektora čtení. Tato motivace nemá přímý vztah k umělecké kvalitě a hodnocení ilustrace, její jádro spočívá v ilustraci aktivně pronikající do samého textu, jako v umělecko-vzdělávací knize. Uplatňuje se také funkce širšího kontextu umění, při které se zkoumají vztahy ilustrace pro děti k písmu, typografické úpravě knihy a ke kreslenému i animovanému filmu.

¹⁶ HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: Tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977, s. 34-39.

¹⁷ BOUDOVA, Adéla. *Knížní ilustrace pro děti a mládež a jejich využití v literární výchově ve volném čase*. České Budějovice, 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.

U funkce rekreační by ilustrace měla děti zaujmout a líbit se jim. Měla by navodit pocit odpočinku a uvolnění. Širší souvislosti zavedou až k arteterapii. Výchovné činnosti s ilustrací by mohly zaujmout místo v léčbě výtvarným projevem.

Jako poslední existuje funkce související s preferencí či dominancí funkcí, které mají námět v dětských knihách a žánr literárního díla. Ilustrace může základní záměr textu nejen obohacovat, ale i jakkoli rozšiřovat.¹⁸

¹⁸ HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: Tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977, s. 41-44.

2 Přátelství Aloise Jiráska a Mikoláše Alše

„Věrné přátelství na celý život, při němž druh druhu je podle slov starého básníka opravdu „polovinou duše“, je vzácným květem lidských duší. Takové bylo přátelství Aloise Jiráska a Mikoláše Alše.“¹⁹

Jirásek s Alšem se znali již od studentských let. Svě dětství prožili ve venkovském městečku, avšak každý na jiném konci republiky. Aleš v jihočeských Miroticích a Jirásek v Hronově na severovýchodě Čech. Byli si blízcí nejen svou srdečně upřímnou povahou, ale hlavně přejímáním odkazů tvůrců národního obrození, například dějin a kronikou od Palackého, všeslovanskou ideou Kollárovou, poezií od Máchy, Erbena, Čelakovského a odhodláním jejich tvorbu rozšiřovat a navazovat na ni. Také hmotné životní starosti a umělecký osud měly vliv na celoživotní platnost tohoto přátelství.

V roce 1869 přešel Aleš do Prahy na malířskou akademii, Jirásek dva roky poté na studium filosofie. K historii národa je oba vedla láska k lidu. Jejich první setkání proběhlo právě při studiu v Praze na konci roku 1873. V době, kdy Alšův otec v chudobě umíral.²⁰ Seznámili se za prudké bouře v průjezdu na Malé Straně, kam se běželi schovat před deštěm.²¹ Scházeli se i s ostatními přáteli v různých kavárnách a hospůdkách. *„Scházivali jsme se tehdy s Liškou, Tulkou, Jiráskem, Vrchlickým, Thomayerem – a každý něco chtěl – a českého ...“*, vzpomíná Aleš.²² Po dokončení studií byla jejich komunikace založena na dopisování, které započalo Alšovými dopisy pro Jiráska z jeho pěší cesty domů na prázdniny.²³ *„Můj milej příteli! Sedím v Mníšku v hospodě, na zdi visí obrázky sv. Václava, Havlíčka a jiné. Vzpomínám na Tebe, jda domů. Kouřím a pospíchám! Nevezmi za zlé svému příteli, že tak bídně píše. Nezapomeň na sedláky. Připíjím, volaje Tobě na zdar. S bohem! Tvůj věrný přítel*

¹⁹ SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 5.

²⁰ Tamtéž, s. 5-15.

²¹ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 35.

²² KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 9.

²³ SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 11.

*Mikoláš Aleš.*²⁴ Tato skutečnost byla dána tím, že Aleš nadále pobýval a tvořil v Praze, kdežto Jirásek odešel pedagogicky působit na mnoho let do Litomyšle. V dopisech se svěřovali se svými aktuálními životními situacemi, uměleckou tvorbu a nehynoucí láskou k národu. Jirásek svého o rok mladšího přítele v dopisech i povzbuzoval k výtvarné činnosti:²⁵ „*Ted' ale šturmem na tebe! Kreslíš? Co karton? Alši! Alši! maluj.*“²⁶ V roce 1888 se Jirásek opět vrátil jakožto profesor zpět do Prahy, což přátelům umožnilo znovu se osobně setkávat.²⁷

Jirásek Alše podporoval v umělecké kariéře a věřil v jeho veliké nadání. Stejný obdiv poskytl i Aleš Jiráskovi. Doplňovali se lidsky, umělecky i názorově. Jirásek byl historik, spisovatel a básník, zvyklý se malířsky dívat i výtvarně vyjadřovat. Aleš byl výtvarník, velký obdivovatel národních dějin a znamenitý vypravěč, jenž svým líčením nejednou podal inspiraci pro Jiráskovo dílo. A tak v době, kdy Jiráskovo dílo nabývalo na popularitě, naskytla se možnost prvních ilustrací. Jako první se jich ujal Emil Zillich, který však nepochopil ducha Jiráskova umění a umělecky nebyl pro takový úkol připraven. Proto Jirásek v jednom z dopisů požádal Alše, aby mu co nejdříve nakreslil vladyku Mikuláše z Mečova pro nové vydání do *Sebraných spisů*. Jiráskovo dílo totiž potřebovalo malíře, který by uctíval svůj národ, lid a jeho minulost tak moc, jako samotný Jirásek. Nemohl se jím stát nikdo jiný než jeho blízký přítel Mikoláš Aleš, který byl přímo předurčeným umělcem pro tyto ilustrace.

Pokud se jedná o inspiraci mezi ilustrací a slovesným dílem, bývá zpravidla ilustrátor inspirován spisovatelem. V případě Alše a Jiráska to bylo naopak. Leckterý námět, postava či dokonce i celý děj z Alšova vypravování se dočkal literárního zpracování Jiráskem. Příkladem byl Alšův strýc Tomáš Famfule, jenž byl předlohou pro jednu z hlavních postav ve *Skalácích*. Dále také Jiráskovi hrdinové husitských románů a povídek našli výtvarné ztvárnění v Alšových kresbách. Husitské téma bylo rovněž zájmem obou umělců.

Jak již bylo uvedeno, Aleš se stal Jiráskovým ilustrátorem, který měl ve své tvorbě zcela volnou ruku. Počátkem zimy 1883 nakreslil úvodní kresbu k *Psohlavcům*.

²⁴ Mikoláš Aleš Aloisovi Jiráskovi, 30. 7. 1874. In: SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 15.

²⁵ SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 11.

²⁶ Alois Jirásek Mikolášovi Alšovi, 12. 8. 1874. In: SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 17.

²⁷ SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: Listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 13.

Do jedné kresby dokázal vložit vše, co Jiráskova k napsání tohoto díla inspirovalo. Bohužel, vydání *Psohlavců* vyšlo bez Alšových ilustrací. O několik let později Aleš ilustroval Jiráskovu povídku *Na Chlumku* a novelu *Z Čech až na konec světa*. Dva roky nato vyšlo třetí vydání *Psohlavců*, sice s Alšovou úvodní kresbou na obálce, ale opět bez doprovodných ilustrací. Alšovy kresby se Jirásek marně snažil prosadit i do *Sebraných spisů*, kam se za několik let dostalo pouhých dvanáct kreseb.²⁸ Jejich spolupráce pokračovala například povídkami *Husaři* nebo *Petr Kmínek*. Po uzdravení z těžké nemoci provedl Aleš tušovou kresbu k úvodní straně *Bratrstva*. Na Jiráskovo přání byla tato trilogie uvedena obrazem Jana Jiskry z Brandýsa, jehož popis dodal Jirásek Alšovi od Palackého. Své umění vyjádřit výtvarnou zkratkou podstatu i obsah literárního díla Aleš velmi dobře projevil i v kresbě husitského pavézy²⁹ na obálce románu *Proti všem*.

Do poslední společné tvorby spadá pověst *Rabbi Löw a smrt*, o pražském rabínovi, který dovedl dát život z hlíny uplácánému Golemovi. Jirásek ji napsal pro Kalendář česko-židovský a Aleš, byť v té době již nemocný, nechtěl žádost o ilustraci odmítnout. Poslední ilustrací byla iniciála J s obrazem smrti, jak čeká mezi náhrobkami na svou oběť. „*Trefil jsem ji,*“ liboval si Aleš, „*ale přec už mi to nejde, už není pravda, jak o mně ti páni říkají, že to píšu*“. K této pověsti ještě domaloval malou kresbu růže s maskou smrti, o níž prohlásil, že je to jeho poslední kresba. Záhy Jirásek ztratil svého ilustrátora a životního přítele. Těsně před skoncem svým nejbližším Aleš pověděl: „*Abyste věděli, koho mám na světě ze svých přátel nejraději – Jiráskova.*“³⁰

2.1 O životě Aloise Jiráskova

Jirásek byl jedním z našich nejoblíbenějších prozaiků, dramatiků a tvůrce českého realistického historického románu.³¹ Narodil se 23. srpna 1851 v Hronově v severovýchodních Čechách, tehdy ještě tichém městečku, obklopeném vysokými kopci, v malém přízemním dřevěném domku pod kostelem.³² V té době ještě nevedla

²⁸ KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráskova v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 21-43.

²⁹ Pavéza je velký obdélníkový štít z dob husitství, který chránil pečotu. Na jeho přední stranu malovali biblické motivy, např. David a Goliáš, kalich, obličej Krista aj. Více na <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/husitstvi-a-ceska-statnost.html>.

³⁰ KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráskova v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 21-56.

³¹ BARTOŠ, Josef aj. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda Olomouc, 2005, s. 154.

³² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 15.

vesnicí žádná železniční trať, pouze cesta, po které den co den rachotily vozy. Dokonce i večer za tmy bylo vidět světla z lucerny a slyšet praskání biče za klapotu koňských kopyt. Kolemjedoucí zastavovali se u Jirásků, neboť otec vlastnil malé pekařství.³³

Jiráskovi měli celkem devět dětí, z nichž však tři brzy zemřely. Aloisovi tak zůstali bratři Josef, Adolf a Antonín a sestry Helena s Boženou.³⁴ Ze všech dětí Alois jako jediný vystudoval a projevil mimořádný talent. Ostatní sourozenci zůstali ve svém rodném kraji.³⁵ Jeho otec Josef, původně vyučený tkadlec, měl zde vlastní malý pekařský krámk.³⁶ Zálibu našel také v koních, což po něm zdědil právě Alois. Matka Vincencie, rozená Prouzová, milovala čtení a často dětem vyprávěla pohádky a pověsti, jelikož měla zvláštní smysl pro staré tradice. Po ni Alois zdědil vypravěčské nadání a z jejího vypravování zachytil zajímavé detaily pro svá budoucí literární díla, zejména o krojích, stavbách, způsobu života a historických událostech.³⁷ S přibývajícím věkem ji však trápila oční choroba, a přestože jí Alois zajistil operaci očního zákalu, nemoci záhy podlehla.³⁸

Do školy, bílé roubené budovy se šindelovou střechou, nastoupil Alois v Hronově. Kromě čtení našel zálibu také v umění. Veškeré krejčary, které obdržel za ministrování, utratil za barvy, štětce a papíry. Zajímat se začal především o koně, a to ve všech podobách: stojící, běžící, s výstrojí, bez výstroje, s jezdcem i bez jezdce. Blízké mu byly i historické výjevy.³⁹

Jiráskova první cesta z domova vedla do Broumova na studium němčiny a poté gymnázia. Bylo to město již větší než jeho rodný Hronov, ale cítil se zde jako doma. Snad díky profesorům, kteří mu již mohli poskytnout více z toho, co jej bavilo. V 60. letech přešel na vyšší gymnázium do Králova Hradce. Touto dobou již panovala relativní svoboda, lidé se směli politicky vyjadřovat, školství bylo počestěno, začaly

³³ FRIČ, Jan. *Život a dílo Aloise Jiráska*. Praha: Gustav Voleský, 1921, s. 16.

³⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 15.

³⁵ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Rodné hnízdo*. In: *Sborník společnost Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, s. 12.

³⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek a společenský význam jeho díla*. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 27.

³⁷ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Rodné hnízdo*. In: *Sborník společnost Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, s. 11-18.

³⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 15.

³⁹ FRIČ, Jan. *Život a dílo Aloise Jiráska*. Praha: Gustav Voleský, 1921, s. 21-22.

se zakládat všemožné spolky a vznikla samospráva. Oproti 50. letům, kdy panoval Bachův absolutismus a život v zemi jako by odumřel, byla tato doba jakýmsi znovuzrozením. Právě v Hradci se začal zajímat o literaturu. Jeho zájem vzrostl s odchodem na univerzitu do Prahy. Velký vliv na něj měly nejen veřejné události, v jejichž čele bylo Prozatímní divadlo pod vedením Josefa Jiřího Kolára, ale také mladí muži podobného smýšlení. Seznámil se s mnohými z generace Lumírovců, vedenými Jaroslavem Vrchlickým. Mezi jeho přátelé patřili i výtvarníci, neb sám od dětství měl umělecké vlohy. Kromě již zmiňovaného přátelství s Mikolášem Alšem se v Praze spřátelil i s Josefem Václavem Myslbekem.

S nástupem 70. let byl vývoj v zemi císařem zastaven. Důsledky se projevily ve všech sférách. V literatuře národně výbojná díla nahradila intimní lyrika. Podlehli jí i sám Jirásek, který v té době teprve vstupoval do literatury. V roce 1873 vyšla ve Světozoru jeho báseň *Stíny*, s velice pochmurnou atmosférou a tragickým koncem básníka, kterého nechal lid hynout hladu. O rok později vydal báseň *Cestou*, jež nesla podobný ráz. Současně skládal také *Smrt*, velkou báseň o marnosti světa a života. Tu ale nikdy nedokončil. Těmito díly šel sice s proudem současného umění, avšak ve svém nitru se bouřil, neboť pesimismus nebyl u zdravého mladíka přirozeným zjevem. Z tohoto důvodu na cestě intimní lyriky dlouho nevytrval. O to více upevnil své přátelství s Mikolášem Alšem. Oba mladíky spojovala jejich společná láska nejen k životu, ale také ke koním. Kůň, zejména v klusu, je ztělesněním jarého, plného života. Uchvátil je svou krásou, ušlechtilostí, silou a úderem kopyt při běhu a vzpínání. Ve všech svých spisech vždy Jirásek koně líčil se znalostí a zvláštní rozkoší. Společně si mimo koně oblíbili i vojáky.⁴⁰

Z Alšovo vyprávění o strýci Tomáši Famfulovi, starém samorostlém vojákově, se začaly i Jiráskovi vybavovat podobné typy samorostlých, drsných lidí. Všechny tyto postavy si vytrvale kreslil, až jich nasbíral celou sérii. Tu pak v roce 1878 vydal v knize *Povídky z hor*. Líčení postav se naučil převážně od Boženy Němcové a ukrajinského Gogola, kteří byli významní portrétisté zvláštních typů lidí. Němcová líčila postavy jemné a ušlechtilé, Gogol naopak líčil postavy z jejich humorné stránky. Jirásek u svých postav zvýraznil drsnost, kterou postavil proti změkčilosti nové doby. Tím nabyly jeho povídky originality a svou látkou uchvacují dodnes. Po tomto díle se definitivně odvrací

⁴⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 44.

od verše k próze a soustředí se na další líčení postav, tentokrát vojenských typů. O těch vydal například povídky *Ztracenci*, *Turečkové* nebo *Na Krvavém Kameni*. Za jeho vrcholné dílo je považována hronovská kronika *U nás*. V roce 1874 napsal doma v Hronově svůj první román *Skaláci* o selské vzpouře. Líčil zde utrpení selského rodu Skaláků a jejich vzpouru proti panské moci.⁴¹

Jeho třetí a poslední láskou se stala o osm let mladší Marie Podhajska, přítelkyně Františky Sauterové, předchozí Jiráskovy lásky. Mária byla vášnivou čtenářkou, což na Jirásku pochopitelně udělalo největší dojem. Jako hlavní hrdinku ji pod svým jménem vylíčil v románu *Na dvoře vévodském*, vydaném v roce 1877 ve Světozoru. Jirásek napsal v tomto období také množství milostných básní. O dva roky později se konala v děkanském chrámě v Litomyšli svatba. V prvních letech manželství napsal Jirásek celou řadu děl, povídky *Obětovaný*, *Ze zlatého věku v Čechách*, *Nevolnice*, *Starosvětské obrázky*, dále napsal deset fejetonů pro Národní listy a hlavně svůj nejslavnější román *Psohlavci*, vydaný v roce 1884 v Květech. Právě Mária byla Jiráskovo první čtenářkou jeho literárních prací.

Byť v začátku manželství prodělal několik těžkých nemocí, radost do života mu přinesly jeho děti. Roku 1880, rok po svatbě, přišla na svět prvorozená dcera Boženka. K roční Božence Jiráskovým přibyla ještě dcera Maruška.⁴² Čtyři roky poté se narodila do třetice dcera Ludmila. V té době prožíval Jirásek velkou starost při operaci matčiných očí. V září onoho roku vážně onemocněla prostřední dcera Maruška na neštovice, kterým po několika dnech podlehla. Náhlá Mařenčina smrt zasáhla celou rodinu. V Jiráskových zápisnicích se dochovaly vzpomínky na Mařenku i Boženčiny nejrůznější sny o zemřelé starší sestřičce, třeba jak její dušička přilétávala i s andělíčkem. V prosinci roku 1886 jejich smutek zahнала další dcera Miluška.⁴³ Když se po dvou letech přestěhovali za prací do Prahy, narodila se ještě čtvrtá dcera Zdeňka. Tím ale rozrůstání Jiráskova rodiny nekončí. O dva roky později se narodila dvojčata, pátá dcera Madlenka a konečně dlouho očekávaný chlapec Jaromír.⁴⁴

⁴¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987, s. 44.

⁴² VORLÍČKOVÁ, Marie. *Láska a manželství*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráska II*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1996, s. 47-58.

⁴³ Tamtéž, s. 69-72.

⁴⁴ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Rodinný život*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráska III*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998, s. 91-93.

Nejblíže měl Jirásek k prvorozené Božence, která po otci zdělila literární i výtvarné nadání. Božence věnoval prózu *Rozmarýnka*, kde vzpomínal na její dětství a Litomyšl.⁴⁵

Jirásek byl se svou ženou velmi šťastný, byl jí věrný a ona jemu hluboce oddána. Velmi ho podporovala v literární činnosti. Přebírala za něj starosti rodinného života, aby se mohl věnovat své tvorbě, kterou si vždy ráda přečetla nebo si ji nechávala od Jirásky předčítat. Bohužel již ve 35 letech se u ní objevily srdeční potíže a o pár let později žaludeční vředy. Ve stáří si pak Jiráskovi zakoupili letní sídlo v Hronově.⁴⁶

Na 70. narozeniny se Jiráskovi dostalo mnoha projevů vděčnosti. Byl jmenován čestným občanem několika obcí a členem řady institucí i spolků. České státní gymnázium v Praze II v Reslově ulici bylo přejmenováno na Jiráskovo gymnázium. V Orlických horách byla vybudována Jiráskova turistická stezka, na jejímž otevření byl i s rodinou přítomen. Rozhodlo se také o vzniku Jiráskovy čtvrti v Praze Braníku, ve které ulice dostaly jména dle postav z Jiráskových děl. Téhož roku mu byl udělen bulharský řád svatého Alexandra, ke kterému o pět let později dostal i jugoslávský řád svatých Sávy. Dva dny před jeho narozeninami k jeho domu zavítalo odhadem až šedesát tisíc čtenářů jeho děl. Mimo jiné byl v tomto roce, jako ve dvou předchozích letech, navrhnout Českou akademií na udělení Nobelovy ceny. Na jeho straně stáli například demokratický poslanec František Lukavský nebo spisovatel Viktor Dyk. Navrhnutí na udělení ceny se opakovalo ještě roku 1930, ale opět neúspěšně.

Roku 1921 těžce onemocněl. V březnu následujícího roku přijal pozvání prezidenta T. G. Masaryka na představení *Lucerny* ve Vinohradském divadle. V následujících letech se jeho stav zhoršoval a ani jeho žena si nevedla lépe. Přesto přijal před 75. narozeninami prezidentskou návštěvu na hronovském sídle. K jeho narozeninám pak vznikly studie Zdeňka Nejedlého o Jiráskovi, za které mu sám Jirásek poslal děkovný dopis.⁴⁷

Začátkem dubna 1927 zemřela Jiráskova žena ve věku 67 let na opakovaný záchvat mrtvice. Jirásek ztrátu své ženy po tolika společných letech nesl velmi těžce.

⁴⁵ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Láska a manželství*. In: *Sborník společnosti Aloise Jirásky II*. Praha: Společnost Aloise Jirásky, 1996, s. 73.

⁴⁶ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Rodinný život*. In: *Sborník společnosti Aloise Jirásky III*. Praha: Společnost Aloise Jirásky, 1998, s. 97-102.

⁴⁷ Např. *Alois Jirásek: Studie historická* (1921), *Alois Jirásek a Náchodsko* (1926). Posmrtně vyšly např. *Alois Jirásek* (1946), *Čtyři studie o Aloisovi Jiráskovi* (1949), *Alois Jirásek a společenský význam jeho díla* (1951).

Jeho zdravotní stav se však také zhoršoval a téhož roku se u něj vyskytla zhoubná nemoc. Zemřel 12. března 1930 v nedožitých 79 letech ve svém pražském bytě.⁴⁸

Svým pojetím historie formoval české historické vědomí více než některá historiografická díla. Jeho tvorba vznikala v rozmezí více než padesáti let a zahrnovala i celkový vztah k historii – od romantického chápání minulosti po demokratickou koncepci národních dějin, které tvářil ve vrcholných dílech na přelomu 19. a 20. století. „Žánrově se spisovatelovo dílo vyvíjelo od lineárně fabulovaného milostného příběhu, kde dějinný rámec sloužil k navození citově vzrušené atmosféry, přes román a kroniku, až po specifickou syntézu kronikářského a románového principu. Ten se promítl do kompozičního skloubení časoprostorové evokace a výrazné dějovosti v jednotící vypravěčské pásmo, v němž individuální osudy postav se organicky včleňují do společensko-dějinných událostí.“⁴⁹

2.1.1 Jiráskův zájem o výtvarné umění

Od dětství se věnoval kreslení. Obdivoval výtvarná díla, nejvíce s historickými náměty.⁵⁰ Veškeré své dětské úspory utratil za barvy, papír a štětce. Nejraději maloval koně. Někdy si hrál na vojevůdce a k tomu si namaloval několik praporců. Již v dětských letech se pokusil namalovat několik historických výjevů. Při nedostatku papíru maloval i na vrata a ploty. Pozoroval výmalbu hronovského kostela a sám si doma zkoušel nástrojnými malby na papír vytvořit.⁵¹ Jeden z kostelních malířů, syn Kristy Celbové z Ratiboře, známé postavy z *Babičky*, mu věnoval svůj štěteček, což malého Aloise velmi potěšilo. Právě tímto štětečkem začal malovat své první zakázky.⁵²

⁴⁸ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Poslední léta*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráka III*. Praha: Společnost Aloise Jiráka, 1998, s. 157-169.

⁴⁹ ZELENKA, Miloš. *Alois Jirásek a dějiny v českém krásném písemnictví*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 10.

⁵⁰ RYŠAVÁ, Eva. *Alois Jirásek a Adolf Kašpar (Význam ilustrace pro historickou prózu)*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 47.

⁵¹ VORLÍČKOVÁ, Marie. *V hronovské škole*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráka I*. Praha: Společnost Aloise Jiráka, 1995, s. 30-31.

⁵² FRIČ, Jan. *Život a dílo Aloise Jiráka*. Praha: Gustav Voleský, 1921, s. 22.

Výtvarné umění bylo Jiráskovým snem.⁵³ Ovšem neblahá hospodářská situace v rodině ho zavedla k tomu, že se vydal ve studiích na dráhu profesora historie a nestal se malířem.⁵⁴ Při studiích v Hradci Králové si jako volitelný předmět zvolil kreslení, z kterého i následně výborně odmaturoval.⁵⁵

V Praze na akademii se spřátelil s několika výtvarníky, s Josefem Václavem Myslbekem a nejvíce s Mikolášem Alšem. V Klementinu, kde měli výtvarníci ateliér a Jirásek přednášky z historie, se často scházeli a rozvíjeli své životní plány. S výtvarníky si rozuměl dobře, neboť sám vždy vedle literatury miloval i malířství.⁵⁶

Své výtvarné nadání uplatnil i ve spisovatelské práci. Jiráskovští odborníci se shodují, že Jiráskův malířský způsob vidění a výtvarná paměť jsou významným rysem působivosti jeho literárního slohu. Patrné je to na plastickém a barvitým líčení krajin a přírodních nálad během jednotlivých ročních období.⁵⁷ Svůj nenaplněný výtvarný sen literárně zpodobnil v kronice *U nás* v citovém příběhu mladého nadaného malíře Hilmy, který byl zlomen ve svém rozletu.⁵⁸

2.2 O životě Mikoláše Alše

Mikoláš Aleš se narodil 18. listopadu 1852 v jihočeských Miroticích za doby Bachova politického absolutismu, který v zemi nastoupil po nezdařilé revoluci v roce 1848. Lidé měli potlačenou svobodu, avšak pokračovali v obrozeneckém procesu. Rok po narození Alše vydal Karel Jaromír Erben *Kytici*, další rok poté se objevila *Babička* Boženy Němcové, která dovršila na jazykovém a literárním poli obrozenecké snahy. O tři roky později národní odhodlání podpořil Karel Hynek Mácha

⁵³ VORLÍČKOVÁ, Marie. *V hronovské škole*. In: *Sborník společnost Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, s. 30-31.

⁵⁴ RYŠAVÁ, Eva. *Alois Jirásek a Adolf Kašpar (Význam ilustrace pro historickou prózu)*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 47.

⁵⁵ VORLÍČKOVÁ, Marie. *V Broumově*. In: *Sborník společnost Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, s. 53-60.

⁵⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek a společenský význam jeho díla*. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 29.

⁵⁷ RYŠAVÁ, Eva. *Alois Jirásek a Adolf Kašpar (Význam ilustrace pro historickou prózu)*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 48.

⁵⁸ VORLÍČKOVÁ, Marie. *V hronovské škole*. In: *Sborník společnost Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995, s. 31.

vydáním sborníku *Máj*, k jehož odkazu se hlásili například Vítězslav Hálek, Karolína Světlá, Jan Neruda a další.

Tyto situace se netýkaly pouze velkých měst, ale i venkova, odkud Aleš pocházel. V Miroticích toho času pobývalo zhruba čtrnáct set obyvatel. Typické venkovské městečko bylo hrdé na svou minulost, kdy patřilo mezi svobodná královská města a mohlo pyšnit znakem orla s rozepjatými křídly. Ale i zde bohužel husitské války zanechaly následky a městečko těžce poničily.

Alšův domek s doškovou střechou stál nad svahem říčky Lomnice, v Rybářské ulici, přímo pod kostelem svatého Jiljí. Tento kostel pocházel již ze 14. století a prošel neorománskou přestavbou. Alšův rod původně sídlil na náměstí v kamenném stavení, přezdívaném „Alšovna“. Tu zde nechal vystavět Mikolášův praděd Kašpar, jehož otec František, Mikolášův prapraděd, se stal na začátku 18. století zakladatelem rodu Alšů v Miroticích. Mikoláš byl na svůj rod velice pyšný, často o něm vyprávěl a zajisté své předky také výtvarně zobrazoval.⁵⁹

Mikolášův otec František vystudoval písecké gymnázium a dále nastoupil na filozofii v Praze, kterou kvůli tíživé situaci v rodině musel opustit. Jeho sny o studiu se nárazem s tvrdou životní realitou zhroutily a přetrvala v něm nespokojenost s vlastním životem. Po návratu do Mirotic působil jako místní písař. V roce 1846 se oženil s Veronikou Famfulovou, Mikolášovou matkou. Téhož roku se jim narodil prvorozený syn František, dva roky poté Jan a po čtyřech letech Mikoláš. Alšovi se brzy odstěhovali do Písku, následně na krátký čas i do Prahy. Tam otec získal na pár let místo v advokátní kanceláři a posléze se vrátili zpátky do Mirotic. Veškerou naději vkládal otec do svých dětí a pečlivě se staral o výchovu i všestranné vzdělání. Jan s Františkem po něm zdědili snivou a neklidnou povahu. Nejvíce naděje otec vkládal do Jana, který oplýval neobyčejným talentem. Uměleckým nadáním byli obdařeni všichni tři synové, neboť otec byl znamenitý kaligraf⁶⁰ a matka vynikala ve vyšívání kdejakých ornamentů.

Nejstarší Mikolášovo dochované dílo jsou postavy z jesliček z roku 1858. Již v šesti letech vykazoval smysl pro pohyb. Zálibu o loutky, které s posedlostí kreslil

⁵⁹ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 13.

⁶⁰ Označení kaligraf znamená krasopisec.

od dětství, v něm probudilo loutkové představení potulného divadélka Matěje Kopeckého.⁶¹

Ilustraci se věnoval nejen kvůli financím, ale i z ideových příčin. 20. června 1883 napsal dopis Aloisovi Jiráskovi: „*Jednoduše jdu cestou Mánesovou. Mánes mistr, ještě podnes oceněn není; českému umění ještě denice daleko a přec chci i uměním tím vlasti svoji hřivnu přinést, a co pak? Nezbyvá než boj, práce, v proudu materialistů držet pevně svůj ideál, urážek těch nejhrubších nevšímání atd. atd.*“⁶² Začal si totiž uvědomovat, že prostřednictvím knižní ilustrace by mohl svůj umělecký projev rozšířit mezi široké čtenářské vrstvy a proniknout až tam, kam se ještě výtvarná tvorba nedostala.

V roce 1883 vytvořil 43 obrázků pro Čelakovského *Ohlasy písní ruských*. Koncem následující roku dokončil ilustrace k *Rukopisu zelenohorskému* a *Rukopisu královédvorskému*. Stejně jako Jirásek byl i Aleš přesvědčen o jejich pravosti.⁶³ Právě *Rukopisy* inspirovaly Alše v cyklu *Vlast* geniálním dobášením v ilustračním torsu Mánesově.⁶⁴

Pro Jirásku ilustroval mnoho děl. Patří mezi ně například *Z Čech až na konec světa* nebo *Psohlavci*, pro které vytvořil ještě kreslené záhlaví a titulní list. Do jedenácti svazků *Vybraných spisů* nakreslil drobná záhlaví. Z umělecky nejdokonalejších kreseb je Janko Vlk z Kozic, kterého Aleš namaloval Jiráskovi. Dramatičnost Bratrstva vystihl pomocí grafických prostředků a kolorování.⁶⁵

Podle Komenského knihy *Orbis Pictus* vytvořil svůj vlastní *Slabikář pro školy obecné* z roku 1898 a 1905. Alšovy kresby vytvořily ze slabikáře knihu, která pomohla formovat duchovní profil celých generací a plnila náročnou kulturně vzdělávací a výchovnou funkci. Neodmyslitelně k jeho jménu patří *Špalíček*, kde shrnul své nejlepší ilustrace k národním písním a říkadlům, vytvořených v rozmezí let 1870 až 1911. Kreslil zde převážně perem, někdy tužkou a pět ilustrací lehce koloroval. Významnou úlohu zde hraje kaligraficky napsaný text s dekorativní iniciálou. Je to kronika Alšova života, ilustrovaný cestopis mládí a citový deník duševního

⁶¹ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 13.

⁶² SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 232.

⁶³ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 72-79.

⁶⁴ SVOBODA, Emanuel. *Aleš a Jirásek: listy dvou přátel*. Praha: Orbis, 1950, s. 232.

⁶⁵ Tamtéž, s. 100-101.

rozpoložení. Za zmínku stojí i Alšův ilustrovaný kalendář z roku 1901. Každý měsíc doprovodil charakteristickým pořekadlem.⁶⁶

Po šedesátých narozeninách se stal členem České akademie, byl jmenován občanem města Prahy a později získal také funkci inspektora kreslení na městských školách. Kresbám se věnoval až do svých posledních dnů. Přesto v nich není žádný náznak stařeckosti a mají stále stejnou svěží linii.⁶⁷ Na konci června 1913 onemocněl a 9. července, ve věku pouhých 61 let, zemřel na mozkovou mrtvici.⁶⁸

Výtvarné dílo Mikoláše Alše se stalo součástí pokladu naší národní kultury. *„Český lid Alšovy obrázky zná, miluje je a učí se z nich. Učí se milovat vlast, vážit si našich dějin, učí se bojovat za pravdu a pokrok. Na Alšově díle se učí naši malíři a stále se na něm budou učit. Učí se alšovské lásce k lidem, alšovské pravdivosti, alšovskému objevování krásy v životě.“*⁶⁹

⁶⁶ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 108-114.

⁶⁷ HOLEŠOVSKÝ, František. *Mikoláš Aleš. Knížka o jeho životě a díle*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 25.

⁶⁸ HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974, s. 116.

⁶⁹ HOLEŠOVSKÝ, František. *Mikoláš Aleš. Knížka o jeho životě a díle*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 51.

3 Staré pověsti české

Po rozporném přijetí husitských románů *Proti všem* a *Mezi proudy* se Jirásek od husitství k lidové mytologii, jež se stala základem jedné z jeho nejkrásnějších a nejslavnějších knih. Ačkoli se o lidové pověsti zajímal již delší čas, bezprostředními impulsy k napsání knihy mu byl jednak František Sefarinský Procházka, redaktor Malého čtenáře, a také blížící se Národopisná výstava roku 1895.⁷⁰ V korespondenci s Janem Josefem Šimkem je zaznamenáno Jiráskovo stanovisko ohledně „rukopisných bojů“, ke kterým se veřejně nevyjadřoval. Byl přesvědčen o pravosti *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského*. Právě oba Rukopisy mohly působit při vzniku *Starých pověstí českých* a přivést pochybujiícího spisovatele na myšlenku, aby stvořil nový obraz nejstarších dějin, sice historicky nedoložený, ale zbavený nevěrohodnosti.⁷¹ V celé knize se neobjevuje jediná zmínka návaznosti na *Rukopis královéhradecký* a *Rukopis zelenohorský*, ale jejich vliv je po přečtení knihy odhalitelný. Jako příklad lze uvést vyprávění o Libuši, kde je zřejmá inspirace z *Libušina soudu*, která je součástí *Rukopisu zelenohorského*. Dále v Lucké válce se vyskytuje jméno hrdiny Čestmír, v *Kosmově kronice* vystupuje pod jménem Tyr, v *Hájkově* jako Štyr.⁷²

Zdůrazněním národních tradic a svou lidovou moudrostí nabyly *Staré pověsti české*, určené mládeži, největšího významu. Jirásek posbíral a následně beletristicky zpracoval nejznámější pověsti, jež se vztahují k dějinám a vývoji českého národa. Inspiraci čerpal z nejznámějších kronik. Konkrétně z *Kosmovy kroniky* pocházející ze 12. století, dále zaznamenané v *Dalimilově kronice* ze 14. století a následně v *Hájkově Kronice české* ze 16. století. K těmto starým pověstem přidal Jirásek také pověsti novější se sociální nadějí lidu, od krále Ječmínka po husitského vojvodu Žižku. Dále pak o Praze a jejím rozvoji za vlády Karla IV. a několik známých proroctví, včetně Blanických rytířů. Kniha tak zahrnuje nejen příběhy s reálným základem v dějinách, ale také pověsti v plném slova smyslu. V obou těchto směrech dokázal Jirásek sladit pohádkovou nadpřirozenost s životní pravděpodobností, čímž

⁷⁰ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Staré pověsti české*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráka III*. Praha: Společnost Aloise Jiráka, 1998, s. 47.

⁷¹ ZELENKA, Miloš a Milan POKORNÝ. *Zapomenuté listy*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráka III*. Praha: Společnost Aloise Jiráka, 1998, s. 234-235.

⁷² BURGET, Eduard. *Předmluva*. In: *Staré pověsti české*. Praha: Knižní klub, 2018, s. 16.

se mu podařilo oživit heroismus národní slávy a dodat pověstem lyrické kouzlo. Vyprávěčským uměním dokázal vytvořit osobité poetické dílo, které překonalo popularitu všech dosavadních kronikářů a zároveň se zařadilo do vrcholné české lyrické prózy 19. století.

„Snažil jsem se oživit naši minulost, přiblížit k jasnějšímu názoru a porozumění. Nečinil jsem tak jako snílek, který má oči jen do minulosti obráceny... Dnešku plně neporozumí, kdo nezná včerejška... Obnovit paměť minulých dnů a tou osvěžit a posílit, a třeba i k svatému hněvu roznítit je, myslím, nutno i při všem snažení moderním, při veškeré snaze po osvětě a pokroku, jež jsou naší přední zbraní a pavézou. Tou cestou jsem šel, tak jsem pracoval.“⁷³

Staré pověsti české prvotně vznikaly jako projektované povídky charakterizované pouze látkou a adresátem. Po Jiráskovo osobitě zpracování se vyhranily v historickou pověst, jejíž objevitelem se Jirásek stal. V české slovesné kultuře byla pouze okrajově a součástí jiných žánrů. Tradovaly ji staré i nové kroniky, pracovaly s ní knihy lidového čtení, prestižní eposy jak německých básníků z Čech, tak i českých obrozeneckých epiků či na navazovaly eposy lumírovců. Jirásek opírá své modernizující autorské podání o slovo a příběh předchůdců. Nejednou na ně navazuje doslovně a po svém pokračuje ve „vypravování umělém“.⁷⁴

Rukopis *Starých pověstí českých* se zachoval v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, společně s dopisy těch, kteří se podíleli na vzniku díla, tedy Františka Bartoše, Františka Bílého a ilustrátora Věnceslava Černého. Pozůstalé Jiráskovy zápisníky podaly svědectví o jeho návštěvách dějišť, příkladem je kresba Blaníku z 28. června 1891.⁷⁵

První vydání knihy vyšlo v roce 1894 ve Vilímkově nakladatelství, doprovázené ilustracemi Věnceslava Černého. Všechny tyto původní originální ilustrace shořely při požáru Vilímkova nakladatelství, načež Věnceslav Černý vytvořil nový a mnohem dokonalejší ilustrační doprovod. Originály této druhé verze jsou zachovány v Památníku národního písemnictví.

⁷³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Malá knížka o Starých pověstech českých*. Praha: Albatros, 1985, s. 16-18.

⁷⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava a Karel KOMÁREK. *Komentář: Ve sporu o historickou pověst*. In: *Staré pověsti české*. Praha: Nadační fond České knihovny, 2019, s. 283-284.

⁷⁵ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Staré pověsti české*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráska III*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998, s. 47.

Vedle *Psohlavců* a *Filozofické historie* se *Staré pověsti české* dočkaly ze všech Jiráskových prací nejhojnějšího počtu vydání doma i v cizině. V Čechách vycházely převážně samostatně, zařazeny však byly například jako 47. svazek od Jiráskových II. sebraných spisů nebo jako 1. svazek do Jiráskova výboru *Odkaz národu*.⁷⁶

*„Jedna z nejkrásnějších Jiráskových knih. Snad první, kterou české děti dostávají do ruky z jeho díla. U koho nerozněcovala lásku k hrdinské i tragické minulosti naší země poutavostí i poesii velkého vypravěčského umění Jiráskova?“*⁷⁷

3.1 Obsah knihy

Knihy je rozdělena na tři oddíly, z nichž každý se věnuje trochu jinému tématu. První část obsahuje staré pověsti české, prostřední část křesťanské pověsti a poslední část se věnuje starobylým proroctvím. Každý oddíl obsahuje úvod, na který navazuje první pověst téhož oddílu. Na volné straně před úvodem nalezneme malé věnování Františku Bartošovi, významnému moravskému pedagogovi a jazykovědci:⁷⁸ *„Slovutnému pánu panu Františku Bartošovi na důkaz upřímné úcty A. J.“*⁷⁹ V závěru pak nalezneme vysvětlivky, které obsahují nejen archaismy a nářečí, ale i jména, jež nejsou tolik známá, dále poznámky vydavatele, obsah celé knihy a u pozdních vydání také doslov od Zdeňka Nejedlého, autora, jenž se sám životem Aloise Jiráska zabýval a vydal o jeho životě vlastní knihu.

Oddíl *Staré pověsti české* popisuje příchod praotce Čecha na horu Říp a osídlení naší země. Dále vládu Kroka, který měl tři dcery. Nejmoudřejší z nich - Libuše mívala vidění, díky kterým si vzala Přemysla za muže nebo nechala vystavět Prahu. Dále se v knize objevuje známý silný Bivoj, jenž přemohl nebezpečného kance. Po Libušině smrti cítily dívky úpadek jejich moci, a tak vyvolaly válku, v čele s Vlastou. Za vlády Křesomysla lidé zanechali hospodaření a věnovali se těžbě kovů. Vladyka Horymír knížete na hospodářskou krizi upozornil, dočkal se však pouze vypálení jeho vsi. Z trestu smrti zachránil ho věrný kůň Šemík, který s ním přeskočil

⁷⁶ VORLÍČKOVÁ, Marie. *Staré pověsti české*. In: *Sborník společnosti Aloise Jiráska III*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998, s. 47.

⁷⁷ MRKVIČKA, Otakar. *Alšův doprovod Jiráska*. Lidové noviny 19.7.1950, s. 5.

⁷⁸ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Albatros, 1978, s. 273.

⁷⁹ Tamtéž, s. 8.

brány Vyšehradu. Dále následuje lucká válka za vlády Neklana, který za sebe poslal bojovat příbuzného Čestmíra a sám zůstal schovaný. Nepřítel Vlastislav z lucké země po sobě zanechal malého synka, kterého Neklan ušetřil. Jeho ošetřovatel Durynk ho však za vidinou moci zabil, čímž si sám vysloužil u Neklana trest smrti.⁸⁰

Oddíl Pověsti doby křesťanské popisuje příchod Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Dále se zde objevují slavní čeští panovníci, obzvláště Karel IV., prostor dostal i vojevůdce Jan Žižka z Trocnova či Bílá paní. Součástí toho oddílu je rovněž osm pověstí o staré Praze.⁸¹ V této části Jirásek přebral motivy z Hájkova vyprávění o králi Svatoplukovi, Václavu IV. nebo o Žižkovi. Odstranil však staročeské hláskové a tvarové jevy, zvolil kratší věty a hovorově je v promluvách postav stylizoval, čímž své podání dynamizoval. V pověstech o staré Praze čerpal z *Pražských pověstí a legend* od Josefa Svátka, byť jim vytýkal báchorkovitost. Charakteristiku Václava IV. použil ze *Starých letopisů českých*. Podklady pro pověst O králi Ječmínkovi poskytl Jiráskovi František Bartoš, znalec moravského národopisu, jemuž Jirásek v samém úvodu knihy napsal malé věnování.⁸²

V posledním oddílu Ze starobylých proroctví pak lze nalézt známá proroctví jako Sibylina, Havlasa Palaty, slepého mládence, o Blanických rytířích a další nepojmenovaná.⁸³ Důležitým pramenem pro tento oddíl byla kniha *Česká proroctví* od Ferdinanda Menčíka.⁸⁴

3.2 Ilustrátoři

Stát se kvalitním ilustrátorem není jednoduché. Tvorba ilustrací má své zákonitosti, které se od volné tvorby podstatně liší. Mnoho skvělých umělců při ilustrování neuspělo, někteří se od ilustrační tvorby sami odvrátili pro nedostatek vlastních předpokladů. Aby se ilustrace stala hodnotnou, je zapotřebí umělcova

⁸⁰ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Albatros, 1978, s. 9-84.

⁸¹ Tamtéž, s. 85-235.

⁸² JANÁČKOVÁ, Jaroslava a Karel, KOMÁREK. *Komentář: Dotyky a variace*. In: *Staré pověsti české*. Praha: Nadační fond České knihovny, 2019, s. 287-291.

⁸³ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Albatros, 1978, s. 236-268.

⁸⁴ BURGET, Eduard. *Předmluva*. In: *Staré pověsti české*. Praha: Knižní klub, 2018, s. 16.

vnímavost a schopnost sžít se s myšlenkami literárního díla. Dále musí respektovat sazbu a dekorativnost knihy.

Ilustrační doprovod historických děl je mimořádně náročnou činností. Ilustrátor musí prokázat i rozsáhlé kulturně historické znalosti, aby mohl věrohodně ztvárnit konstrukci dějů dob minulých. Musí prostudovat soudobou módu, architekturu, historické události, knižní výzdoby a řadu dalších věcí. V případě nedostatku zdrojů využívá vlastní fantazii.⁸⁵

3.2.1 Věnceslav Černý

Věnceslav Černý byl český ilustrátor, malíř a kreslíř. Narodil se 27. ledna 1865 ve Starých Benátkách. Vystudoval gymnázium a následně odešel do Prahy na akademii. Později se dostal dokonce na vídeňskou akademii. Věnoval se výhradně ilustracím. Společně s jinými ilustrátory založil spolek Mánes. Začal ilustrovat převážně historické romány a spisy pro mládež.⁸⁶

Zálibu našel v husitství a historii, podobně jako Mikoláš Aleš. Zpočátku pracoval pro časopisy Světozor, Květy, Ruch a další. Nejvíce spolupracoval s Vilímkovým nakladatelstvím, pro které ilustroval přes 100 knih. Ilustrace vytvořil například pro díla Gogola, Huga, Zoly nebo Verna. Ve 40 letech se přestěhoval do Železnice u Jičína, kde měl klid na svou práci a věnoval se tam také loutkovému a ochotnickému divadlu. Maloval pro ně kulisy, kreslil návrhy loutek, a dokonce sám napsal několik her.⁸⁷ Zemřel 15. dubna 1936 v Mladé Boleslavi.⁸⁸

Používal techniku tušové kresby štětcem, kterou mistrovsky ovládal a dovedl s ní hravě zachytit i velké davy lidí či bitvy. *Staré pověsti české* prvně vyšly roku 1994 v doprovodu jeho ilustrací. První vydání bohužel shořelo při požáru Vilímkova nakladatelství, načež Věnceslav Černý vytvořil nové a mnohem propracovanější kresby.

⁸⁵ RYŠAVÁ, Eva. *Alois Jirásek a Adolf Kašpar (Význam ilustrace pro historickou prózu)*. In: *Dějiny v českém krásném písemnictví*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002, s. 47.

⁸⁶ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Ostrava: Chagall, 1993, s. 148.

⁸⁷ *Biografický slovník českých zemí* [online]. Praha: Libri, 2004 [cit. 2023-04-17]. ISBN 80-7277-215-5. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/%C4%8CERN%C3%9D_V%C4%9Bnceslav_27.1.1865-15.4.1936.

⁸⁸ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Ostrava: Chagall, 1993, s. 148.

Jeho ilustrace nejsou všechny stejné úrovně, na některých je znatelný nedostatek času, ale jako celek jsou velmi dobrým a realisticky zobrazeným doprovodem literárního díla. Vedou a posilují představivost čtenáře. K jeho nejlepším ukázkám patří kresby k pověstem o Bivoji, lucké i dívčí válce (viz Přílohy I, obr. 1), o Žižkovi, kouzelníku Žitu (viz Přílohy I, obr. 2) nebo obraz blanických rytířů se svatým Václavem (viz Přílohy I, obr. 3).⁸⁹

3.2.2 Antonín Procházka

Moderní umělec Antonín Procházka se narodil 5. června 1882 ve Vážanech u Vyškova. Za studiem odešel do Prahy, kde se stal jedním ze zakladatelů sdružení moderních malířů Osma. Ve své bohatě barevné tvorbě byl inspirován převážně kubismem. Po studiích působil jako středoškolský profesor v Ostravě, po válce v Novém Městě na Moravě, a nakonec i v Ostravě. Zemřel 9. června 1945 a až posmrtně byl prohlášen za národního umělce.⁹⁰

Kresebný doprovod *Starých pověstí českých* se začal objevovat po druhé světové válce, tedy roku 1945.⁹¹ Ve svých ilustracích spojuje Alšův mýtus s lyrismem. Ten dominuje i tam, kde se do popředí dostává epická výtvarnost.⁹² Vytvořil více než padesát dovedně komponovaných perokreseb, část z nich provedl i štětcem k novému vydání ve Vilímkově nakladatelství roku 1946. Vyznačují se klasicizujícími či antikizujícími rysy, zejména u pověstí z pohanského dávnověku, které jsou pro Procházku typické. Za nejlepší ukázky jeho ilustrací lze považovat kresbu k pověsti o opatovickém pokladu, kouzelníku Žitu, kutnohorských havířích, Janošíkovi (viz Přílohy I, obr. 4), králi Ječmínkovi (viz Přílohy I, obr. 5) nebo Bílé paní.⁹³

3.2.3 Mikoláš Aleš

Životopis tohoto výtvarného autora je představený v druhé kapitole *Přátelství Aloise Jiráska a Mikoláše Alše* (viz str. 19).

⁸⁹ KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 57-58.

⁹⁰ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Ostrava: Chagall, 1993, s. 301.

⁹¹ BURGET, Eduard. *Komentáře*. In: *Staré pověsti české*. Praha: Knižní klub, 2018, s. 275.

⁹² HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Praha: Academia, 2002, s. 96.

⁹³ KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 90.

Alšovo ilustrace pro *Staré pověsti české* byly prvně vydány roku 1950 v Mladé Frontě, 37 let po jeho smrti.⁹⁴ Aleš měl velice citlivé pochopení pro Jiráskova díla. V rozmezí 80. a 90. let šel důsledněji cestou realistického pojetí kresby. Obsahová stránka byla v naprosté rovnováze s ryze výtvarnými zřetely. Alšovo mistrovství dospívá v kresbách svého vrcholu v pravdivém vyjádření skutečností, plnosti tvarů, stínů i barevné krásy světa.⁹⁵ Za příklad jeho tvorby lze uvést ilustraci Vlasty k Dívčí válce (viz Přílohy I, obr. 6), svatého Václava (viz Přílohy I, obr. 7) nebo Božího soudu (viz Přílohy I, obr. 8).

V Lidových novinách vyšel 19. července 1950 článek *Alšův doprovod Jiráska*. Alšovy ilustrace byly pochváleny za výborný Jiráskův doprovod a oba společně oceněni za nejharmoničtější spojení: „*Kniha vedle Babičky nejrozšířenější. Teď byla vydána znovu ... Dostala konečně po zásluze nejen sličnou úpravu, ale hlavně krásný obrázkový doprovod, jaký si jedině zasluhuje. Z nespočtu kreseb Mikoláše Alše byly do ní pojaty ony, které tematicky souvisí s obsahem pověstí. A tak po nezdařených pokusech dřívějších obdarovávají čtenáře Staré pověsti české na dvakrát: účastným a barvitým slovem Jiráskovým a půvabem rázovitých a melodických kreseb Alšových. A u nich je chválit i tu skutečnost, že nearchaisují a přece každá podrobnost v nich dána nesmírnými konkrétními znalostmi. Aleš, aniž se dal strhnout k suché popisnosti, dovede mnoho povědět o prostředí, o šatu, zbraních a nástrojích a živě, věrohodně. To není málo. Aleš a Jirásek – to je nejharmoničtější spojení. Málokdy se obraz s textem pojí v útvar tak celistvý a plný, jako v případě těchto dvou velikých národních umělců, kteří tak silně vyslovili pravý smysl českých dějin a jejich lidového ducha.*“⁹⁶

Mikoláš Aleš pro nás ve výtvarném umění představuje to, co v hudbě Bedřich Smetana a v literatuře Alois Jirásek. Jeho stovky kreseb, v nespočtu českých knížek, jsou nám stejně drahé teď, jako naším prarodičům kdysi. Z každého Alšova díla vyzařuje jeho láska k pracujícímu prostému lidu. Vždy ho zřetelně odděluje od panské moci, které se vysmívá. Bohatým zdrojem tvorby mu byly české dějiny.⁹⁷

⁹⁴ ZINK, Karel. *Mikoláš Aleš a kniha*. Praha: Kniha, 1956, s. 72.

⁹⁵ KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953, s. 32-48.

⁹⁶ MRKVIČKA, Otakar. *Alšův doprovod Jiráska*. Lidové noviny 19.7.1950, s. 5.

⁹⁷ HOLEŠOVSKÝ, František. *Mikoláš Aleš. Kniha o jeho životě a díle*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 27-29.

3.2.4 Jiří Trnka

Jiří Trnka patří k zakladatelům a tvůrcům českého loutkového a vůbec animovaného filmu. Narodil se 24. února 1912 v Plzni. S loutkami se setkával u babičky ve Vodňanech, která měla své po domácku vyrobené hračky a loutky.⁹⁸ V mládí se pak v obci Petrohrad a v Plzni seznámil s loutkovým divadlem. V Praze vystudoval Umělecko-průmyslovou školu a po jejím dokončení se vrátil k loutkovému divadlu. Věnoval se i jiným výtvarným aktivitám, konkrétně scénografii a nejvíce ilustraci.

V roce 1945 založil studio kresleného filmu Bratři v triku, avšak loutkovému divadlu se věnoval nadále. Režiroval například *Osudy dobrého vojáka Švejka, Špalíček, Císařův Slavík, Zvířátka a Petrovští* nebo roku 1952 právě *Staré pověsti české*. Ve svých filmech se snažil o propojení loutkového divadla s vynikajícím hudebním i slovním doprovodem. Skládal pro něj například Jan Werich.

Loutkový film *Staré pověsti české* z roku 1952 je v pořadí již sedmý Trnkův loutkový film.⁹⁹ Nabídku na filmové zpracování dostal od Zdeňka Nejedlého, a ačkoliv kvůli popularitě Jiráskova literárního díla nad natočením váhal, nakonec souhlasil. Literární předlohu kromě Jiráska rozšířil o *Kosmovu kroniku*, která mu byla bližší svou vlídnější podobou. V moderním výkladu přijal interpretaci Vladislava Vančury s jeho pronikavou básnivostí a dále použil *Obrazy z národních dějin*. I přes nedůvěru k dosavadnímu etnickému přístupu převzal Trnka v kostýmních složkách osvědčenou představu Mánesa, Myslbeka a Alše. K zásadní proměně došlo v novém pojetí loutek. V předešlých Trnkových loutkových filmech, jako je *Špalíček, Císařův slavík* nebo *Bajaja*, byly tyto postavy věrné své ilustrační předloze a působily jako roztomilí panáčky. Ve *Starých pověstech českých* se objevily loutky zcela nové, venkovsky stylizované. Figury měly strohý řez a tváře vzosných rysů bájných dějin. Trnkovi se tento úkol podařil takovým způsobem, jaký ani sám nečekal. Výtvarná koncepce filmu je založena jak na promyšleném a kresleném scénáři s dramatickou souhrou umělecky pojatých loutek, tak i na obrazovém pořadí jednotlivých výjevů, v kontrastním střídání emocionálních poloh od vypjatosti k lyrickým výjevům s hudebně laděnou poetickou hudbou.¹⁰⁰

⁹⁸ HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Praha: Academia, 2002, s. 16.

⁹⁹Tamtéž, s. 443.

¹⁰⁰Tamtéž, s. 233-238.

Za své loutkové filmy byl několikrát oceněn a vyznamenán. Sám se podílel i na tvorbě československých expozic na světových výstavách v Bruselu a Montrealu, které se konaly v letech 1958 a 1967. Po poslední výstavě krátkodobě pedagogicky působil na Umělecko-průmyslové škole v Praze.¹⁰¹ Jako výtvarník a režisér vytvořil sedm kreslených a dvacet loutkových filmů. K mnoha z nich sám napsal i náměty, byl dokonce v roli režiséra a střihače.¹⁰²

Ilustrace vytvořil k množství pohádek. Z českých ke Karafiátovým *Broučkům* a pohádkám Erbena, ze zahraničních pak třeba k pohádkám bratří Grimmů. Roku 1940 byl oceněn za práci pro děti cenou České akademie výtvarné a umělecké v Praze. Vlastní výstavy svých děl měl kromě Prahy a Zlína dokonce ve Stockholmu nebo Lipsku.¹⁰³

Staré pověsti české ilustroval v roce 1961. Monumentalizujícím pojetím tušové kresby se přiblížil k přístupu Karla Svobinského. Z ideově obsahového hlediska zesílil osobní lyrickou tóninu.¹⁰⁴ Měkce vláčnými kresbami vytyčil další mezníky vlastní tvorby, u které se historiografie bude muset znovu zastavit.¹⁰⁵ Příkladem jeho tvorby lze uvést ilustraci kouzelníka Žita (viz Přílohy I, obr. 9), Bílé paní (viz Přílohy I, obr. 10) nebo Žižky (viz Přílohy I, obr. 11).

Od podzimu 1969 se v tíživé politické atmosféře stal terčem pomluv a intrik od těch, kteří mu jeho úspěchy v tvorbě záviděli. Tato okolnost, společně s jeho těžkou nemocí, která ho zbavovala fyzických i duševních sil, přispěla k jeho depresivním stavům na konci života. „*Nemůžu žít, když nemůžu pracovat,*“ stěžoval si při těžké nemoci. Zemřel 30. prosince 1969¹⁰⁶ v pouhých 57 letech na selhání srdce po dlouhé ischemické chorobě a chronického zánětu průdušek.¹⁰⁷

¹⁰¹ BARTOŠ, Josef aj. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 2005, s. 400.

¹⁰² HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Praha: Academia, 2002, s. 211.

¹⁰³ TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Praha: Ivo Železným 2000, s. 606.

¹⁰⁴ HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Praha: Academia, 2002, s. 96.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 70.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 74.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 421.

3.3 O Křesomyslu a Horymírovi

Rozšířenost a znalost této pověsti v našem lidu je veliká. Horymír se Šemíkem se stali známými a oblíbenými hrdiny našich pověstí. Dokazují to památky na jejich počest. Na Zlíčovském vrchu byly v 17. století ukazovány stopy kopyt prchajícího Šemíka. V Neumětelních je dodnes Šemíkův hrob, o který obyvatelé nadále pečují a je velkým lákadlem nejen českých turistů. V 60. letech 19. století měl být hrob prozkoumán archeologem, což se však žádnému z obyvatel Neumětel nelíbilo a archeologa vyhnali pryč.¹⁰⁸

3.3.1 Děj pověsti

Děj této pověsti se odehrává na Vyšehradě a v jeho blízkém okolí. U řeky Jezerky byl za nového vojvodu po smrti Vnislava zvolen Křesomysl. Za jeho vlády však lidé místo obdělávání polí a pasení dobytka vykopávali kovy a v potocích vypírali zlato z písku. Na Jílový a Březový vrch sbíhali se lidé kopat stříbro za vidinou bohatství, přičemž pole ležela ladem. Chléb nebylo z čeho péct, a tak kovkopové v dolech jej kupovali v pražském kraji. Mnoho vladyků si všimlo, že v dolech je zhouba polí a hyne starý řád a kázeň. Někteří z nich se tedy odebrali k vojvodství na Vyšehrad. V jejich čele vyrazil Horymír, vladyka neumětelský, požádat a napomenout Křesomysla, aby si vážil více chleba nežli stříbra. Křesomysl však, oslněn leskem kovů, nedbal jejich prosby a vladyky poslal domů.

Když se o tom dozvěděli horníci, začali hrozit pomstou a nejvíce Horymírovi. Vydali se okamžitě k Neumětelnům, kde vladyka Horymír vládl. Plížili se tiše nocí, avšak jeden obyvatel si jich přeci všiml. Běžel vzbudit Horymíra a varovat ho před rozbouřenými kovkopy. Horymír vběhl do stáje, kde čekal jeho milovaný čtyřnohý přítel Šemík. Rázem cvalem uháněli tak rychle pryč, že jim nikdo nestačil. Šemíkova bílá hříva divě vlála a zpod jeho kopyt odlétaly drny a písek. Utíkali až na pokraj lesa v černém vřesovišti, kde konečně zastavili. Při pohledu zpět chytla Horymíra zlost i lítost, neboť celá jeho dědina hořela.

¹⁰⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 40-41.

Neumětely lehly popelem a co oheň nezničil, to horníci odvezli. Vrátili se s dobyt看em a s obilím ve vozech taženými koňmi. Do dvou dnů shromáždil Horymír všechny muže svého rodu a dobře ozbrojeni vtrhli v čele s Horymírem na Šemíkovi do Březových dolů, kde nikdo nic netušil. Až dusivý dým hořících jejich střech vzbudil horníky, když tu se na ně již sbíhali Horymírovi muži s meči a oštěpy. Než se rozednělo, bylo po nepřátelích. Horymír však urychleně pospíchal dále, až k vyšehradské bráně, kam dojel již za úsvitu. Za dva dni někteří horníci přišli vypovídat o hrůze v Březových dolech a obvinili Horymíra. Ten vše zapřel s tím, že za úsvitu byl u Vyšehradu, čili v noci nemohl bojovat v Březových dolech. Křesomysl však, stále omámen stříbrem v oněch dolech, nechal Horymíra uvrhnout do vězení.

Horymír byl předvolán před soud proti horníkům, kteří žádali jeho upálení. Vladykové prosili za jeho život, ale trest smrti byl pouze zmírněn na popravení vlastním mečem. Před popravou prosil Horymír Křesomysla o poslední přání, čímž byla jízda na Šemíkovi. Ten nechal zavřít brány dvora a Horymírovi vyhověl. Horymír utíkal do stáje za Šemíkem, chvíli k němu mluvil a poté nasedl. Grošovaný bělouš s mohutným krkem a dlouho hřívou cválal dokola. Najednou si to namířili přímo proti hradbám a ohromným skokem Šemík přelétl hradbu.

Všichni zcela ohromeni běželi se podívat za hradby, kde mrtvého jezdce očekávali. K jejich překvapení viděli však Horymíra s Šemíkem v údolí u Radotína. Po tomto činu se nejen vladykové, ale i dvořané přimlouvali za milost pro Horymíra. Křesomysl je vyslyšel a nechal pro něj poslat, že je mu odpuštěno. Ten však nepřijel na svém Šemíkovi, neboť si po skoku velmi ublížil. Ani přízeň dvořanů a knížete neudržela Horymíra na hradě, musel se vrátit za svým Šemíkem, který zůstal ležet a umíral. Poprosil svého pána, aby ho dal pohřbít před vrata svého dvora. Když Šemík zemřel, Horymír splnil jeho poslední přání. Dodnes je místo pochování Šemíka označeno kameny.¹⁰⁹

¹⁰⁹ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Albatros, 1978, s. 60-65.

3.3.2 Porovnání s Hájkovou kronikou

Jirásek při zpracování této pověsti vycházel pouze z *Hájkovy kroniky* o letech 846 a 847 z pověsti *Kůň Šemík*¹¹⁰, neboť v *Kosmově kronice* se o Horymírovi vůbec nepíše.¹¹¹ Jelikož této pověsti u Jiráska předchází okruh pověstí spjatý s počátky knížecího rodu, uvádí v začátku pověsti jména předchozích knížat, čímž navozuje představu plynutí epického času tak, jako by byl totožný s časem historickým. U Jiráska epický čas plyne rychleji než u Hájka. Příkladem rozdílu je informování o vzpouře kovkopů, kteří táhnou proti Neumětelům. V Hájkově kronice se o tom Horymír dozvěděl z věštby, u Jiráska Horymíra informoval „dobrý člověk“. Stejně tak u Horymírovy pomsty kovkopům. V Jiráskově pověsti svolal na pomoc muže svého rodu, v Hájkově *Kronice české* mu na pomoc přišli „noční duchové“. Poslední rozdíl lze najít v závěru Jiráskovy pověsti, kde píše, že dodnes je místo pochování Šemíka označené kamenem, čímž závěr vyprávění přiblížil tradiční podobě místních pověstí.¹¹²

¹¹⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Malá knížka o Starých pověstech českých*. Praha: Albatros, 1985, s. 59.

¹¹¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 39.

¹¹² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Malá knížka o Starých pověstech českých*. Praha: Albatros, 1985, s. 59-62.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 Vlastní tvorba ilustrace

Tvorba vlastní ilustrace navazuje na předchozí podkapitulu *O Křesomyslu a Horymírovi*. Pověst autorku této práce zaujala jednak svým dějem o zanedbávání hospodářství kvůli těžbě drahých kovů, ale především, jako milovnici a majitelku tří koní, Šemíkovým hrdinným skokem přes vyšehradské brány.

Při první ilustraci byl největší důraz kladen na koně a jeho neuvěřitelný skok přes hradby, neboť právě tímto činem zachránil Horymíra před jistou smrtí. Druhá ilustrace vyjadřuje vzájemné pouto, přátelství, lásku a oddanost mezi Horymírem a jeho věrným Šemíkem.

Pro porovnání s ostatními ilustrátory jsou přiloženy ilustrace téže pověsti od Věnceslava Černého (viz Přílohy II, obr. 1), Mikoláše Alše (viz Přílohy II, obr. 2) a Jiřího Trnky (viz Přílohy II, obr. 3).

4.1 Inspirace

Inspiračním zdrojem v ilustrační tvorbě byl autorce především Mikoláš Aleš, rodák z jejího kraje, kterého zároveň považuje za jednoho z nejlepších ilustrátorů vůbec. Při tvorbě ilustrací k této knize použil techniku perokresby, které se držela i autorka. Nekopírovala však jeho osobitý rukopis, ale kresbu pojala dle své vlastní fantazie.

4.2 Technika a materiál

Stejně jako Mikoláš Aleš, i autorka zde použila techniku perokresby černou tuší. Rozhodla se však perokresbu oživit lehkým kolorováním v modernějším stylu. K tomu byly použity akvarelové barvy a akvarelový papír s gramáží 300g/m². Náčrtky byly zhotoveny na pauzovací papír, pod který je možno, díky jeho průhlednosti, přikládat různé varianty pozadí a vybrat z nich tu nejvhodnější.

4.3 Postup tvorby

Při realizaci tvorby začala autorka s několika náčrtky. V první ilustraci bylo hlavní myšlenkou ztvárnění proslulého Šemíka, jak hrdě překonává vyšehradské hradby. Pomůckou při realizaci ilustrace byly fotografie autorčina vlastního koně při skoku z několika pohledů. Ze svých náčrtků následně vybrala ten, který ji nejvíce oslovil (viz Přílohy II, obr. 4). Po výběru se zaměřila na detaily a okolní prostor. Aby Šemík s Horymírem v kresbě vynikli, rozhodla se pozadí domalovat pouze jemným akvarelem, neboť perokresba by byla příliš výrazná a přitahovala by větší pozornost.

Náčrtky autorka nakreslila tužkou na pauzovací papír. Pod něj následně přikládala různé varianty pozadí a proti oknu pozorovala, jak daná kompozice působí (viz Přílohy II, obr. 5). Zvolila abstraktnější pozadí s věží, která se vyskytovala i na kresbách ilustrátorů, například u Věnceslava Černého.

Vybraný náčrtek byl nejprve zvýrazněn redisperem s tuší, aby mohly být doladěny případné nesrovnalosti. Dále byl přenesen tužkou proti dennímu světlu z okna na akvarelový papír s předem narýsovanými rovnoměrnými okraji 2,5 cm. Redisperem a tuší byly obtahovány jednotlivé linky předkreslené tužkou. Po zaschnutí tuše následovalo jemné odstranění viditelných tahů tužky plastickou gumou.

Kolorován byl nejprve hlavní motiv, čili Šemík a Horymír, poté i kamenná zeď (viz Přílohy II, obr. 6). Po důkladném zaschnutí následovalo namalování věže a lehké kolorování pozadí (viz Přílohy II, obr. 7). Poslední fází bylo dotmavení přední části, odstranění tužkou předkresleného rámečku (viz Přílohy II, obr. 8), založení ilustrace do knihy a následné zatěžkání, neboť vlivem akvarelových barev smíchaných s vodou došlo ke zvlnění papíru.

Stejný postup byl využit i při realizaci druhé ilustrace, která měla vyjádřit souznění mezi Horymírem a Šemíkem. Opět byl motiv vytvořen nejprve tužkou na pauzovací papír (viz Přílohy II, obr. 9) a poté přenesen proti dennímu světlu v okně na akvarelový papír. Po zaschnutí perokresby (viz Přílohy II, obr. 10) následovalo kolorování akvarelovými barvami, nejprve Šemíka a Horymíra (viz Přílohy II, obr. 11), nakonec i pozadí. To bylo zvoleno v nebe připomínající jemně modré barvě (viz Přílohy II, obr. 12).

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo proniknout do problematiky slovesného umění a ilustrací, představit vývoj ilustrace jako takové a její funkce v knihách pro děti. Snahou bylo taktéž představit autora nejnámějších českých pověstí, seznámit čtenáře s obsahem tohoto díla a se čtyřmi nejvýznamnějšími ilustrátory, kteří dílu dodali pomocí svých kreseb živost a originalitu.

Počátek teoretické práce pojednával o vztahu mezi slovesným uměním a ilustrací. Stručně byl nastíněn její vývoj a ukázány funkce ilustrace v knihách pro děti a jejich vliv na výchovu.

Dále byl představen životopis autora *Starých pověstí českých* a celoživotní přátelství s jedním z ilustrátorů této knihy. Přiblížena byla taktéž samotná kniha, okolnosti jejího vzniku, inspirační zdroje a prameny. V neposlední řadě byli prezentováni čtyři nejdůležitější ilustrátoři, kteří se na vzniku této knihy podíleli. U každého z nich bylo přiloženo několik jejich ilustrací pro porovnání techniky.

Jedna vybraná pověst byla rozebrána detailněji, neboť souvisela s praktickou částí. Ta byla věnována Horymírovi a jeho Šemíkovi. Čerpala z ilustrací předchozích malířů, ale byla doplněna o vlastní fantazii. Cílem ilustrací bylo jednak zobrazit Šemíka při jeho neuvěřitelném skoku přes vyšehradské hradby, ale také vyjádřit vzájemné pouto mezi Horymírem a věrným koněm Šemíkem. V této závěrečné části byl popsán a zdokumentován veškerý postup tvorby, od přípravných skic až po hotové ilustrace.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

Primární:

1. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností. Úvod do srovnávací literární vědy*. Triáda, 2008. ISBN 978-80-86138-88-6.
2. HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti. Tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977.
3. HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.
4. HRABÁK, Josef. *Řeč písemnictví*. Praha: Horizont, 1986.
5. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987.
6. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Malá knížka o Starých pověstech českých*. Praha: Albatros, 1985.
7. JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Albatros, 1978.
8. KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953.
9. MRKVIČKA, Otakar. *Alšův doprovod Jiráska*. In: Lidové noviny, 19.7.1950, s. 5.
10. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek a společenský význam jeho díla*. Praha, Československý spisovatel, 1951.
11. *Sborník společnosti Aloise Jiráska I*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1995. ISBN 80-901716-8-0.
12. *Sborník společnosti Aloise Jiráska II*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1996. ISBN 80-902107-2-4.
13. *Sborník společnosti Aloise Jiráska III*. Praha: Společnost Aloise Jiráska, 1998. ISBN 80-86117-12-X.
14. SVOBODA, Emanuel. *Listy dvou přátel*. Praha: výtvarné nakladatelství Orbis, 1950.

Sekundární:

1. BARTOŠ, Josef, Stanislava KOVÁŘOVÁ a Miloš TRAPL. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 2005. ISBN 80-85600-94-3.
2. BOUDOVOVÁ, Adéla. *Knižní ilustrace pro děti a mládež a jejich využití v literární výchově ve volném čase*. České Budějovice, 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.
3. *Dějiny v českém krásném písemnictví. Sborník příspěvků z literárněhistorické konference ke 150. výročí narození Aloise Jiráska. Hronov 4.-5. září 2001*. Náchod: Okresní muzeum Náchod, 2002. ISBN 80-238-8969-9.
4. FRIČ, Jan. *Život a dílo Aloise Jiráska*. Praha: Gustav Voleský, 1921.
5. HLAVÁČEK, Luboš. *Mikoláš Aleš*. Praha: Horizont, 1974.
6. HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-1050-5.
7. HOLEŠOVSKÝ, František. *Mikoláš Aleš. Knižka o jeho životě a díle*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.
8. JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Nadační fond Česká knihnice, 2019. ISBN 978-80-88183-16-7.
9. JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Knižní klub, 2018. ISBN 978-80-242-5838-6.
10. MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štenc, 1931.
11. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Praha: Československý spisovatel, 1953.
12. TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Ostrava: Chagall, 1993. ISBN 80-85600-94-3.
13. TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Praha: Ivo Železným 2000. ISBN 80-237-3633-7.
14. ZINK, Karel. *Mikoláš Aleš a kniha*. Praha: Kniha, 1956.

Internetové zdroje:

1. *Biografický slovník českých zemí* [online]. Praha: Libri, 2004 [cit. 2023-04-17].

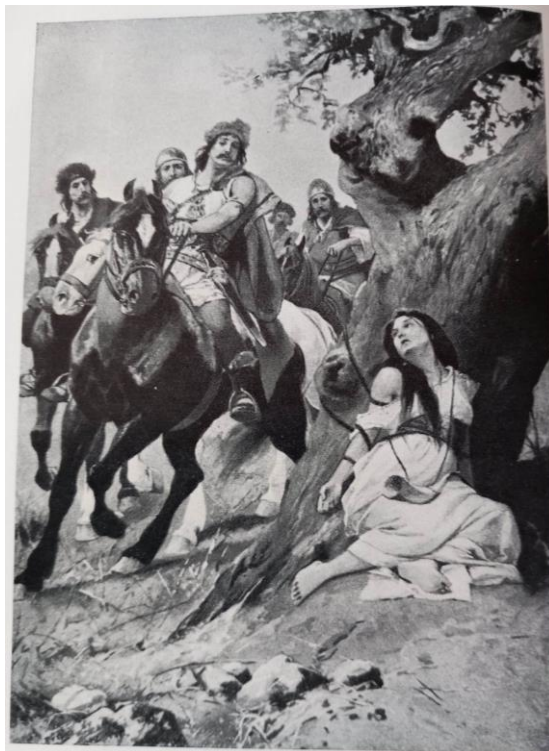
ISBN 80-7277-215-5. Dostupné z:

http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/%C4%8CERN%C3%9D_V%C4%9BncBnces_27.1.1865-15.4.1936.

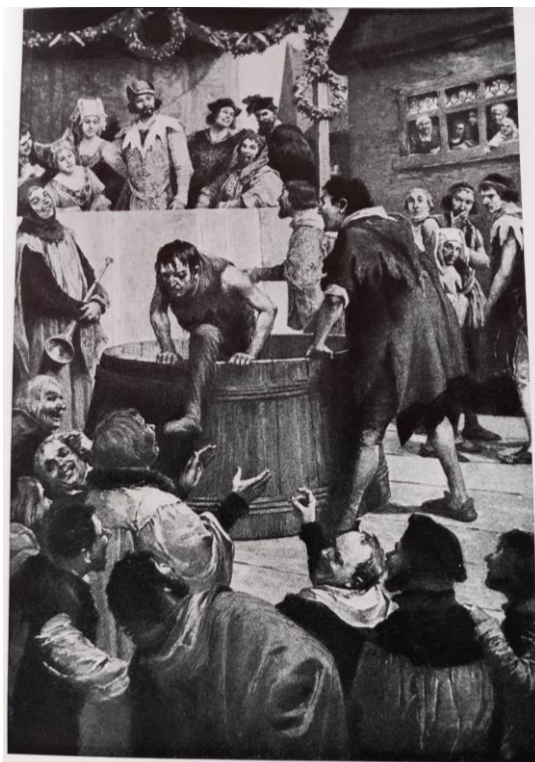
Seznam příloh

Přílohy I. Obrázkový materiál k teoretické části	48
Přílohy II. Tvorba vlastních ilustrací	54

Přílohy I. Obrázkový materiál k teoretické části

Obr. 1: Dívčí válka, autor Věnceslav Černý.

Obr. 2: Kouzelník Žito, autor Věnceslav Černý.

Obr. 3: Blaniční rytíři se svatým Václavem, autor Věnceslav Černý.

Obr. 4: O Janošíkovi, autor Antonín Procházka.

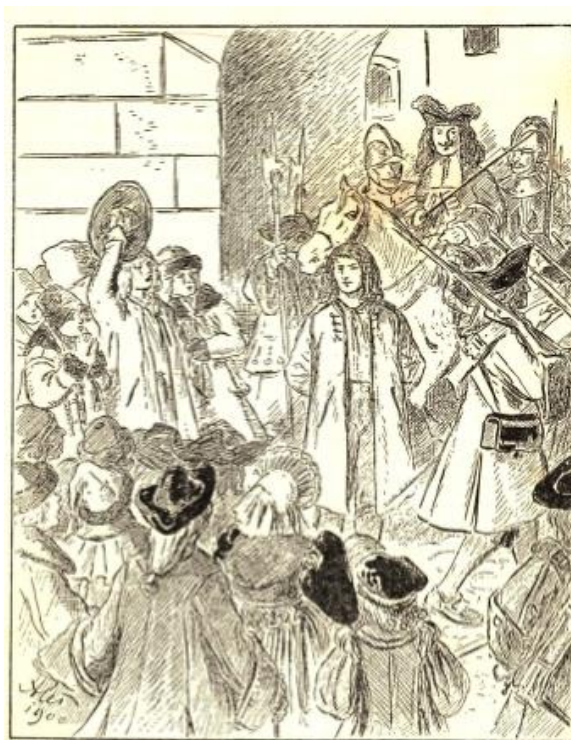
Obr. 5: O králi Ječmínkovi, autor Antonín Procházka.

Obr. 6: Dívčí válka, autor Mikoláš Aleš.

Obr. 7: Praporec sv. Václava, autor Mikoláš Aleš.

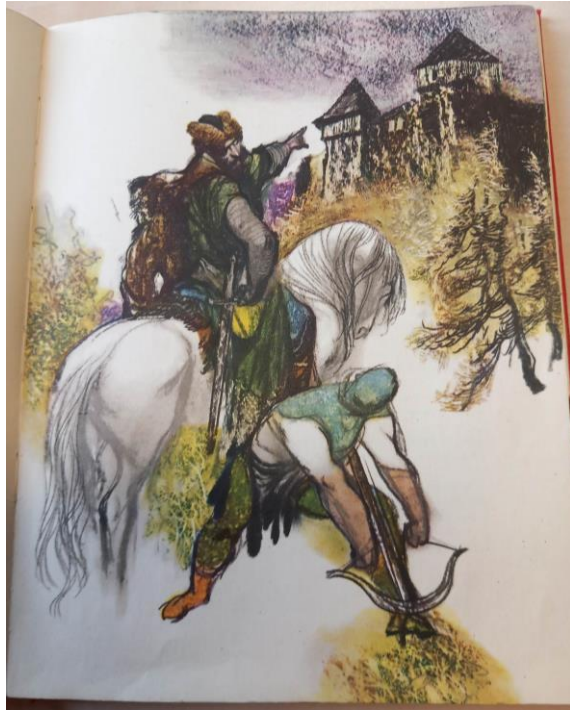
Obr. 8: Boží soud, autor Mikoláš Aleš.

Obr. 9: Kouzelník Žito, autor Jiří Trnka.

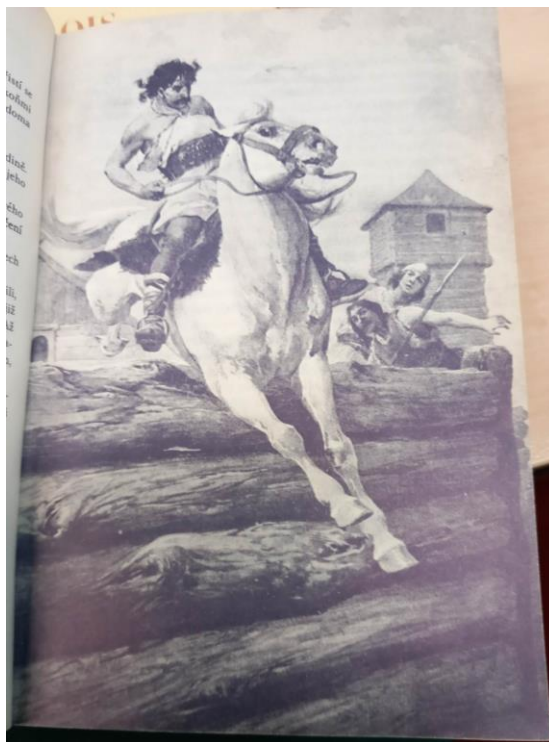

Obr. 10: Bílá paní, autor Jiří Trnka.

Obr. 11: O Žižkovi, autor Jiří Trnka.

Přílohy II. Tvorba vlastních ilustrací

Obr. 1: O Křesomyslu a Horymírovi, autor Věnceslav Černý.

Obr. 2: O Křesomyslu a Horymírovi, autor Mikoláš Aleš.

Obr. 3: O Křesomyslu a Horymírovi, autor Jiří Trnka.

Obr. 4: Skica tužkou na pauzovací papír.

Obr. 5: Přikládání pozadí na pauzovacím papíru proti oknu.

Obr. 6: Kolorování předního motivu na akvarelovém papíru.

Obr. 7: Namalování pozadí.

Obr. 8: Hotová první ilustrace.

Obr. 9: Skica tužkou na pauzovací papír.

Obr. 10: Perokresba námětu.

Obr. 11: Kolorování hlavního motivu.

Obr. 12: Hotová druhá ilustrace.

Zdroje příloh

Přílohy I

Obr. 1: KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953.

Obr. 2: KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953.

Obr. 3: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Blan%C3%ADk#Pov%C4%Bst>.

Obr. 4: KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953.

Obr. 5: KVĚT, Jan. *Dílo Aloise Jiráska v české ilustraci*. Praha: Orbis, 1953.

Obr. 6: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1954.

Obr. 7: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1954.

Obr. 8: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953.

Obr. 9: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

Obr. 10: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

Obr. 11: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

Přílohy II

Obr. 1: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 79.

Obr. 2: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1954.

Obr. 3: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1961.

Obr. 4: Archiv autorky.

Obr. 5 Archiv autorky.

Obr. 6 Archiv autorky.

Obr. 7: Archiv autorky.

Obr. 8: Archiv autorky.

Obr. 9: Archiv autorky.

Obr. 10: Archiv autorky.

Obr. 11: Archiv autorky.

Obr. 12: Archiv autorky.